

2 serpentin szekerczét szerzett innen s magam is vascsákányokat, vaslánczokat láttam. Fodor András egy kőgömbre faragott sast talált volna itt 1844-beli első látogatása alkalmával. (Hon és Külföld 1844. évi 77/97. sz.)

Mindezek, de különösen a Déváról és Kőboldogfalváról származó kőmonolitek felszállítási lehetősége a mellett bizonyítanak: hogy e messze távolban fekvő s ma tengelyen járhatatlan hegyi vár a dákok elsőrangú erődítményei közé tartozott s hogy Decabal a Domitianustól kierőszakolt várépítő rómaiakkal állíttatá elé e romjaiban is csodálatot keltő építményt, sőt minden hihetőség szerint itt záródott élettragoediája is.

A rómaiak a hatalmas vár elpusztítása után aligha tartottak itt maguknak őrséget s ők beérték az innen jó 2¹/₂ órával délnyugatra lenn az Ariées völgy megszállásával, mint a hol a felső városvizi castrum előőri szolgálata mellett a Timpa havas vasérczeit is felhordozhatták.¹

Ugy látszik, hogy a dákok a Kosztesdnél kezdődő emelkedéseken idáig őrhelyeket tartottak, mert az egész hegyháton reájuk utaló cserépmaradványokkal, vasolvasztéki salakokkal találkozunk. E század elején innen ásta volna fel egy kisoklosi pásztor azt a sok aranyat, miből Dárius kincsére következtetett az akkori közvélemény. Decebal királyi várlaka azonban innen még jó messzi, a Muncel havas alján épült.

Decebal királyi vára.

A gredistyei erdészháztól jó órányi gyalogolás után érjük el a Valea Alb és Reu Alb egyesülését, melyeknek összefolyó vizét nevezik Városviznek. A két viz között lépcsős fokozataival kimagasló s most hatalmas bükkerdővel borított várhegy (Gredistye) a Muncel havas egyik előfokán rejtegeti a nép által Cetate (vár) néven is emlegetett Decebal királyi várlakát. A keskeny hegyélre gondosan kanyargó ut vezetett, melyet helyenként egész épségében szemlélhetünk. E 20—30 meter hegy 130 m. szélesülő emelkedését 1280—1290 lépés kerületű s kockakövekből rakott

¹ Irodalom Eder Antiquar-Erörterungen neulich in Siebenbürgen gefundner Goldmünzen in den Ruinen des Muncseler Gebirges. Schaedijs Zeitschrift Jhg IV. — Xav. Hene Die Ruinen am Muncseler Gebirge in Gredistye 1803. Péchi de Pechujfalu. Provinzialblätter I. 249. Fodor A. Mult és Jelen. 1844. Ackner Michael Johann Reisebericht über einen Theil der südlichen Karpathen, welche Siebenbürgen von der kleiner Walachei trennen, aus dem Jahre 1838. Archiv des Verein für siebenbürgische Landeskunde. Hermannstadt I. k. 2. f. 1845. 8—33. I. Die römischen Alterthümer und deutschen Burgen in Siebenbürgen. Jahrbuch der k. k. Central Commission Wien 1856 3—41. I. Különlenyomatban is. U. o. Dacien in den Antiken Münzen. Mitth. der C. Commission 1862. év. 136. lapja. Lugosi Fodor András Utazás nemes Hunyadmegyében régiség. Hon és Külföld. Kolozsvár, 1847. évi 87. sz. 340—8. I. 88. sz. 351/2. I. 89. sz. 355/6. I. 90. sz. 368—60. I. 91. sz. 302/4. I. Első gredistyei utazása. Hon és Külföld 1844. évi 76. és 77. sz. A magyar orvosok és természetvizsgálók munkálatai. Kolozsvár, V. köt. 1845. év. 67. lap. Kéziratai Erdély régiségeiről. Erdélyi muzeum kéziratárában.

és összeékelt várfal övezi. A délről északra emelkedő várterületre délfelől vezetett be a kapu, melynek 80 cm. átmérőjű 1—2, m. hosszúságú oszlop-darabjai dévai, szürke trachytból készültek. A kapu boltív-részleteit is ott láthatjuk. Innen északkeletre követve a falomokat, 100 lépésnyire egy mélyedésben 7 óriás oszloptörzs (a nép hordónak nevezi) hever dévai trachytból. Odább egy oszloptalpat ugyancsak *déva-kövendvári* szürke trachytból, melynek vastagsága 34 cm., átmérője 2 m. Itt egy bástya vagy újabb kapu állhatott, melynek bejáró oszlopait csupán külső részén faragták ki gondosan. A kockakövekből rakott falazat áthalad 200 lépésnyire a Reu Alb meredekjéről a *Valea Alb* fölé. Valami 50 meterrel a falakon kívül külön váriak állhatott. Alapzata szintén kőboldogfalvi kockakövekből épült egész a párkányig; a felépítmény itt helyben található csillámpaladarabokból téglatörmelék bevegyítéssel. Ezt az épületet Müller Frigyes jelenlegi ág. ev. püspök is felvette¹ s 1884-ben mi is átvizsgáltuk, Szinte Gábor, Mailand Oszkár és Téglás István társaságában. A keleti hegyfokon a circus nevű külépitmény tulnyomólag a dévai *Kövendvár* nevű szürke amphiból andesit kőbánya kockaköveiből igen szabályosan rakott 80 cm. vastag falépitménynyel. A dévai kockakövek között 90 cm. h., 55 cm. magas, 45 cm. vastag példányok is mutatkoznak. E mellett egy előrugó hegynyulványon tőszerű mélyedés az egykori reservoir. A *Godean* felőli hegynyulványon, a forrás közelében, Neigebaur által 14 p. alatt (101. lap) említett domborművet (óriás alak törpére lép egyik lábával) Romosán László kincstári főerdővéd közreműködésével muzeumunkba szállítatván, egy dévai trachytból kifaragott oszloprészettel együtt A leszállítás nehézségeiről csak annyit: hogy a két víz egyesüléséig kézi erővel, fahengereken kellett azt lecsusztatnunk.

Észak felé a *Godean* havasnak szintén kijáróval birhatott ez a várlak, mely 1200 m. magasságban Decebal végvárát képezhette. Részemről a Columna Traiana 168/70 tábláján a két hegy közé kockakövekből épült végvárat, a hol három katona már Decebal kincseivel terhelt öszvért vezet s a dák urak (170/72) egy része méreggel, mások fegyverrel keresnek a szolgaság elől szabadulást, míg mások kegyelmet esdnek a győztes császártól (172) s a menekülőket a dák lovasság üldözi (172/75) s Decebal üldözi elől kardjába ereszkedik (176/77), a legionáriusok pedig hajuknál fogva hurcolják az elfogott menekülteket: hajlandó vagyok mind ide helyezni.

A várhoz vezető hegyélt sáncz zárja el (Commandanak — őrhelynek nevezi a nép). Fennebb egy agyaggal kidöngölt vízmedence, mely nyilván vizgyűjtőül szolgált a rómaiak tavának (Teu romanyilor) nevezeték. Ezek között nagy mennyiségű elszenesedett buza. Ilyen buzát egyébként bennebb a várfalaknál is találunk s ezek az őrség egykori raktárhelyeit jelölik.

¹ Friedrich Müller. Archaeologische Streifzüge. Archiv des Vereins für siebenbürgische Landeskunde. Jhg 1883.

A vár területén két kifaragott irás nélküli oltárt is találtak. E század elején a falak még magasan állottak; de kincskeresők a Brutus szövetségese Koson dák király által veretett Lysimachos aranyakra akadva, feldúlták.¹ Sőt úgy látszik a kiküldött katonaság is segített a pusztításban.

A két szakállas fejet ábrázoló reliefet (a fejek felett különféle egyenes és görbe kések) nem bírtuk lehozatni. Szintén dévai trachytból látni ott egy 8 cm. átmérő (kisebb 1·2) 0·55 m. magas (belső világa 0·35 m., mely 0·14 m. vastag falu vízmedenczét. Az Ackner Mihály 1838. látogatása alkalmával a quaderekről feljegyzett és Neigebaur 36 p. között betüket nem igazolhatjuk.

Az óriás várépitményben alig találunk építő téglát, fedélcserépi esetlenül nagyok, de vékonyak és gyenge fedélszékre készültek. A külső fal alapvastagsága meghaladja 2 m. s koczkakövei Kőboldogfalváról kerültek oda. Találtunk 1·5, 1·8 m. hosszú, 0·5 magas, 0·2 m. vastag faragott köveket. Az óriás épületcomplexum egész terjedelmét, alakzatát azonban nem sikerült teljesen kiderítenünk s a Valye Alb tulsó északi partján a Faule Albe (Facele albenak is hívják) erődítvényei is a jövő feladatai közé tartoznak s csak a Godean felé akadtam biztos sánczolatokra.

A Zsilvölgy őstelepei.

A déli Kárpátok hatalmas sziklafalán át Vulkán irányában a legrégibb időktől élénk forgalom kapcsolta felföldünket a Dunavölgyhöz. Ezen utvonal részint a *Dealu Babin* át kereste a Zsil völgyét, mely esetben Krivadia Merisortól történt az elágazás; részint a mai vasut és megyei ut vonalán tartott Petrozsénynek a Magyar Zsilhez s úgy folytatódott tovább.

A Dealu Babin átvezető rövidebb uton Vulkánig nincs őskori adatunk. A krivadia-petrozsényi uton a Cetate Boli barlang és sziklavár jelzi az egykori összeköttetést.

A Boli barlang előcsarnokában s a külső sziklákon találjuk a gondosan czirádázott, lencsedíszszel ékitett cserepeket. Némely áradás után százával halmozódnak azok fel, úgy, hogy Barcsay Kálmán alispán a hetvenes évek végén zsákszámba gyűjtötte.

Boli vára a Boli-barlang átellenében.

A Petrozsényből oly könnyen elérhető barlang Bolivár = Cetate Boli neve a vele szemben emelkedő mészszikla várára vonatkozik, melyet a vasuti két hid közéről csak jó hegymászó érhet el.

A nehezen megközelíthető s annak idején északról (Banyicza) a meredek sziklába vésett lovagló ösvényen egy vár 160 m. emelkedik ki környe-

¹ Hene gyulafejevári kanonok híradása 1803-ban s utára Eder J. C. és Neugeboren ev. lelkész a Siebenbürger Botében.